

СВИЛА, НОЖИЦИ

ИРЕНА ВРКЉАН

traduki ^T

Издавањето на ова дело беше поддржано од ТРАДУКИ, книжевна мрежа, на која припаѓаат Сојузното министерство за Европа, интеграции и надворешни работи на Република Австрија, Министерството за надворешни работи на Сојузна Република Германија, швајцарската фондација за култура ПроХелвеција, КултурКонтакт Австрија (во име на Сојузната канцеларска служба на Република Австрија), Гете Институтот, Агенцијата за книги на Словенија ЈАК, Министерството за култура на Република Хрватска, Ресорсот за култура на владата на кнежеството Лихтенштајн, Фондацијата за култура на Лихтенштајн, Министерството за култура на Албанија, Министерството за култура и информирање на Република Србија, Министерството за култура на Република Романија, Министерството за култура на Црна Гора, Министерството за култура на Република Македонија, Саемот на книгата во Лајпциг и фондацијата С. Фишер.

БИБЛИОТЕКА – АКВАМАРИН

Главен уредник
Филип Димевски

Јазична редакција
Андреј Јованчевски

Наслов на оригиналот:
Irena Vrkljan, SVILA, ŠKARE

Copyright © Copyright by Irena Vrkljan
Copyright © за македонското издание Бегемот, 2019
Copyright © of the translation: S. Fischer Foundation
by order of TRADUKI

Компјутерска обработка
Бегемот

Графичко уредување
Наталија Лукомска

© Сите права на изданието ги има БЕГЕМОТ ДООЕЛ – Скопје. Забрането е копирање, умножување и објавување на делови или на целото издание во печатени или електронски медиуми без писмено одобрение од издавачот.

СВИЛА, НОЖИЦИ

ИРЕНА ВРКЉАН

(РОМАН)

превод од хрватски јазик

Иван Шопов

Скопје, 2019

СОДРЖИНА

I	ДЕТСТВО ВО КРАЛСТВОТО	9
	ЖИЦА	11
	КРСТОВИ	14
	МОСТРА	19
	НЕДЕЛА	25
II	ДРУГИ ВРЕМИЊА	29
	МАЈКА	31
	КУЈНСКИ ПРИКАЗНИ	38
	НАДА И ВЕРА	43
	ЖЕНСКИ ПРИКАЗНИ	46
	ПИСМОТО НА ВЕРА	49
	ПИСМОТО НА НАДА	55
	ТАТКО I	60
	СЕМЕЈНИ ПОГОВОРКИ	65
	МИКРОСКОП	66
	СТАРИ ПЛЕТЕНКИ	70
	ПРОЛЕТ	74
	ЗАВЕСА	81
	СУПИТЕ НА ЕЛИКА	84
III	ДВИЖЕЊА	87
	ОПЕРАЦИЈА	89
	ТАТКО II	93
	ЧОВЕК ОД МРАЗ	97
	ПРАШАЊА	102
	ГРАД	106
	НЕЗАУЗДАН ЧОВЕК	109
	ДВИЖЕЊЕ	115
	ЛИСТ ОД ДНЕВНИКОТ	118

Мајка ми седи во една соба на четвртиот кат во Загреб и не може да ја искаже својата тегобност. Моите сестри престојуваат, оддалечени една од друга, во своите кујни. Околу нив викаат деца, вријат супи на шпоретите. Во Хомбург, на Палмотикева. Партизанот В. е мртов, босанските планини се напуштени. Татко ми лежи на Мирогој, парцела деветнаесет, гроб број четири. Еден сликар, пријател од провинција, не го најде своето искупување.

Тринаесет години престој во Западен Берлин. Моите пријатели во Шарлотенбург, во Штеглиц. Клаудио ме храбреше, Бено направи место на својата маса за пишување.

Виџинија Вулф. Шарлота Саломон. Жени што сакаат да побегнат од детството. Повик на лажна понизност. За лутина. И за сеќавање.

I

ДЕТСТВО ВО КРАЛСТВОТО

Жица

Дојде Циганката, пуштете ја внатре! викам понекогаш во сон. Тоа е истата онаа која на улицата пред православната црква Света Софија, ако го преживеала логорот во војната, повторно продава печена пченка. Црквата се наоѓаше на крајот на улица Свети Сава во Белград, главниот град на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците, каде што сум родена. Синовите на земјата тогаш патуваа, барајќи работа, низ некогашната Австроунгарска монархија, и така татко ми, кон крајот на 1920 година, преку Варна и Грац стигнал во Белград и се вработил како прокуратор во фирмата Вајншенкер. Мајка ми, родена во Босна, стигнала од Виена и се вработила како секретарка во белградското претставништво на Сименс. Тие се венчале и подоцна со мене се доселија на таа улица. Беше широка и бела, куќите нови, на неа вечно мирисаше на печена пченка. На плочникот чучеа Циганите. Малите, рапави раце ги вртеа класовите над жарот и беа сосема црни. Пченката од Циганите не смее да се јаде, велеа родителите. Многу подоцна, кога повторно дојдов на улицата Свети Сава, беше тесна, сива, нејзините куќи урнатини. Пченката пред црквата ја јадев со уживање.

Во дворот на куќата, во тогашниот кралски град, две дамки изгазена трева, обрабена со ниска бодликава жица. Еднаш, играјќи, се препнав преку жицава, крвта течеше, домарот ми ја преврза раната, ме однесоа во болница. Поради тоа мајка ми, во некоја друга, католич-

ка црква, даде заклетва дека никогаш насилно нема да ја прекине бременоста ако останам жива.

Над дворот имаше балкон на кој попладне стоеше татко ми со строг поглед. Со Гордана, црнокосата ќерка на домарот, во подрумот си игравме лекари. Еднаш голи, пребарување над бедрата со безопасна. Нешто забрането, страшно? Веќе не смеев во дворот. Гордана е расипана, расипана! викаа родителите. Неможност за бегство, пустош. Оттогаш морав да си играм со Лота, ќерката на пријателката на мајка ми. Имаа мала куќа, беа властољубиви и се сметаа за подобри од другите. Поради тоа, со нив и дома се зборуваше на германски. Уште не знам дека тоа не е јазик на домашното население и така растам двојазично. Гордана и Лота. Долу и горе. Споевите на екстремитетите на старите кукли оттогаш 'рѓосуваат. Крвта на бодликавата жица сè уште ја гледам, сè уште ја мирисам. Но, исчезнаа камените плочи на дворот обрабени со катран. Само жицата насекаде лета, насекаде лежи. Бодликава жица – *Stacheldraht*. Крв помеѓу два јазика.

Освен дворовите, постоеше и туѓината. Летниот одмор го поминувавме во Бегуње, Словенија. Таму, во посета од Виена доаѓаше бабата од страната на мајка ми, една Фон Рукавина. Таа за време на прошетката ме врзуваше со синџирче за раката за да не побегнам. Под големите костени на гостилницата, татко ми играше шах со селскиот свештеник. За време на ручекот, гадење поради кокошкината кожа. Голтање, пиене вода по-тајум. Мачнина. Мора да се изеде сè. Секогаш последна на масата. Татко ми и оној свештеник веќе долго време ги влечат црните и белите фигури. Под сенчестите стебла на разните летувалишта, така се одвива тортурата на доброто воспитување, бесмислените казни го зацврстуваат торзото на едно општество, кое со помош на таквите ритуали се заштитува од пропаст, во празната

чинија ја гледа својата најважна цел, и сè до денес во деновите без сјај го поминува својот одмор во надуеност. Така ги забранија и малите, кисели словенечки јаболка, не смеев да ги јадам, во име на оние новите, убави и отровни, како што се смета денес. Зелените јаболка, кои речиси бесшумно, заедно со пчелите паѓаа во тревата. Еден од синовите на сопственикот на гостилницата, со кого тогаш си играв, денес ги продава старите песни на својата земја, во обработка и непрепознатливи на телевизииите во Германија. Заборавил сè: старите песни и малите јаболка.

Туѓ свет беше и ниската соба во Винковци. Патиштата до куќната порта од тврда глина, сонцето на нив сјае и пржи. Бевме на гости кај една пријателка на мајка ми. Тие две седеа во градината, пиеја ладни сокови и по цели денови дрдораа. Пријателката, многу висока и многу русокоса, ангел, но груб ангел среде темно облечените и подгрбавени селани. Нејзиниот син и нејзината ќерка во предвечерјето фаќаа пеперутки и ги прободуваа со тенки игли. Кутиите со стаклени капаци ги чуваа во онаа ниска соба. И јас сакав да уловам пеперутка, но диво ми преташе во раката и веднаш ја пуштив. На прстите остана фин, црвеникав прав. Децата злобно ме исмеваа велејќи: беше бесмислено да ја пуштиш, толку убав примерок, штом допреме пеперутка и ја отстраниме правта од крилјата, таа и онака веќе не може да живее. Барај ја, барај ја, сигурно лежи мртва некаде во тревата. Очајно ја молев мајка ми, која седеше во бел градинарски стол, да отпатуваме дома. Децата на ангелот се смееја, се смееше и мајката. Секогаш на лошо нè учи оној кој суетно мисли дека најдобро знае сè. И јас сфатив дека да се застане на половина пат значи исто што и да се отиде докрај. Мораме да се чуваме од почетокот. Оттогаш, финиот кос-тенлив прав секогаш ме потсетува на иглата што потоа следи.

КРСТОВИ

СМРТТА. ТАА ПРВПАТ ЗАЗВУЧИ ВО ПОТСТАНАРСКАТА СОБА ВО која живееше мајката на татко ми, тогаш веќе вдовица. Баба ми имаше голема кутија за накит од црна кожа со која смеев да си играм. Во неа чуваше пожелтени писма, сув страк од темјанушки, брош со лажен камен, ордени од Австроунгарската монархија, тетратки со нотна хартија, сопствени композиции, валцери кои околу 1900 година ги свирела во крчмата во Рушчук¹ во Бугарија. Дедо ми седел покрај неа, ја штител од пијаниците и ги вртел нотите. Тој на почетокот од нивниот брак ја напуштил и таа по многу години го нашла таму, болен и под власт на алкохолот. И така, свирела по крчми и го користела своето знаење од музичката школа во Загреб за да го прехрани семејството. Нејзиниот маж страшно ги тепал децата, имале шест, и сите му умреле само така, како муви. Останал единствено татко ми, оптоварен од омразата кон своите родители сè до смртта. Во кутијата имаше и писмо на неговиот десетгодишен брат Саша. Тоа начкрабано писмо, црната кутија, приказните на баба ми за трговијата со мирудии од нејзиното детство, лизгањето на мраз и свирењето, нејзиното заминување од Југославија, катастрофата на умирањето, за малиот Саша кој умрел од банална настинка, за Владимир кој настрадал на четири години, веројатно од воспаление на мозочната мембрана, за девојчето кое го покосило тифус, за оние малечки кои умреле веднаш по раѓање-

¹ Стар назив на градот Русе, Бугарија (заб. на прев.).

то, за Боди, кого го оставила кај непознати луѓе кога тргнала во потрага по својот маж, а кој ја зел својата перница и три дена останал во шумата, кој паднал во буре со дождовница и речиси се удавил, кого некое куче го гризнало за лице, кој еднаш речиси изгорел – сите тие приказни и фотографијата на отмена жена со голем шешир, снимена некаде во Варна кога две години повторно имале пари и дедо ми не пиел, сето тоа само тонеше во мене, обојуваше еден почеток, беше како талог од некое одамна испиено кафе. Таа баба, која подоцна ја посетував во лудница, носеше околу вратот црна кордела од кадифе, во нејзината соба владееја мирисите од старите ормани, се сеќаваше на своите гробови без последици. Не гледаше никаква поврзност во тоа, зборуваше за сè како за луѓа или за невреме, не знаеше дека човек може да се брани и поради тоа умре во лудило, кое, исто така, беше благо и мало. Ја погребаша наесен на болничките гробишта, а татко ми, попладнето по погребот, отиде во кино. Мајка ми го караше поради тоа. Црната кутија исчезна при некоја селидба, нејзините ноти, сите писма, тој живот.

Баба ми од страната на мајка ми умре многу години подоцна во Виена. Тетка ми даде со игла да ѝ го прободат срцето, за да не се разбуди во гробот. Доби мермерен крст, онаа другата – дрвен. Можеше да се види од возот сè додека не го прекопаа гробот. Но алејата што води во болницата Врапче и денес мириса на смрт, на фустанот на мајка ми што тогаш го носеше, на темните попладниња во нејзиниот skut, на собата со големо ледено огледало и на детето во него. На имињата Богдан, на татко ми, Мери, на мајка ми, дедо Ѓуро, тетка Хелена, која некогаш пристигнуваше од Виена, замотана во остриот мирис на колонската вода 4711. Лорнети, големи шешири, крзнени капуту. Распаѓање и пропаст. Во 1934 година ме доведоа во некоја сала во која стоеше црна кочија.

На белиот одар – празна, златна униформа. Висока, тврда јака и во неа дупка. Дамка крв. Кралот е убиен. Многу луѓе во салата плачат. Дупката и јаката не смеат да се допрат. Некои велат, новиот крал Петар е млад и убав, да живее монархијата! Луѓето зборуваат за фините фустани, за големите шешири. И мислат – во црвеното кадифе на престолот не живеат молци.

Пред да тргнам во училиште, ги листам книгите на татко ми. Многу книги се од времето на сецесијата, секогаш се чинеа по малку забрането. Албумите со разгледници, италијанските Богородици, момчињата на Муриљо, фотографиите од рудниците на кои татко ми им продаваше дупчалки, слики од Виена, братот на мајка ми во униформа, кој се удавил, имаше осумнаесет години, на велигденски излет со чамец, зашто на себе имал тешки офицерски чизми. Баба ми клечела на брегот и барала помош. Никогаш не го најдоа. Шарени карти, четвртестите тела на Белини, крв од градите, песните на Моргенштерн под бесилка, Беклиновиот „Остров на смртта“, Рафаел, Адријан ван дер Верфе, песните на Хајне. „На прозорецот стоеше мајката, на креветот лежеше синот.“ Доцните попладниња, бледите завеси, таинствените слики и текстот: „На умирање, на креветот лежеше синот“.

Златните нишки во сивата панделка на денот – тоа се родендените, имендените, Божиќ. Празниците во трите соби од станот, секогаш внатре, никогаш на улица, никогаш со другите. Скришно, во просториите, се слават парите, успехот, дарувањето. Колку повеќе подароци, толку поубаво живееме. Зашто ние сме нешто подобро од останатиот свет, тато и мама се сакаат тие денови. Не се караат. Јас тогаш ја сакав Ана, слугинката во широки здолништа. Беше од Банат, имаше пријател и доби отказ зашто постојано ме бакнуваше, а не беше особено чиста. Дури бараа од неа да го остави пријателот со кого

секоја недела прегрната стоеше во кујната. Таа прекрасно возврати со викање, си ги спакува куферите и покрај протестот, на моето чело притисна уште еден бакнеж и исчезна. Нејзиното здолниште од Банат гордо шушкаше при заминувањето, а белата кожа ѝ остана без ниту една мана во сеќавањето на детето.

Деталите од оние денови се стопени во едно: кревет, соба, маса за јадење. Неделите, оние празните, се менуваат во сеќавањето. Татко ми одеднаш заработуваше повеќе. Нов стан, придојдоа други, деловни пријатели. Ми облекуваа неделни фустани и одевме на гости низ стрмната улица, низ калдрмата. Еднаш месечно во белата вила со двор. Таму си игрив со Мики, сонливиот син на некој помал претприемач. Денес тој е полуслеп, професор во Белград. Живееја во сопствена куќа, а таванот беше преуреден за играње. Превртената маса со кебиња претворена во брод, околу неа острови, море. На таванот се наоѓаше и куклен театар, крал, кралица, поинаку не можеше ни да биде. Мајките со гласни повици ги прекинуваат овие патувања. Тоа беше страв од тишината на таванот, го знаевме тоа. Сепак, во тој наш свет немаше ниту една сенка од недозволена игра, и кога подоцна во кругот на пријателите се раскажуваа оние приказни од детството, никогаш немав што да кажам. Што ли? Мики посетуваше француска школа, носеше, види чудо, француска шапка и патувавме на нашите острови. Мики никогаш не побегна од затворениот свет на таа куќа. Ни тогаш, кога куќата остаре и стана непрактична. Остана во неа, заробеник на верноста на поседот, во нејзиниот подрум во војната речиси ја изгуби главата, речиси гласува поради постојаните поправки, полуслеп седи пред прозорецот на некогашната детска соба и ќе умре во таа напуштена урнатина со грчки зборови на усните.

Мене набрзо ме пикнаа во германско-српско основно училиште. Госпоѓата Бугарски беше во сенка на уба-

виот учител по германски јазик Шуц, кој подоцна падна на источниот фронт. Не ги сакавме нејзините часови. Речиси сите деца беа од граѓански семејства. Зоран, подоцна, заврши во затвор поради шверц на американски цигари, Михајло стана конструктор на авиони и, заљубен во џезот, во 1947 година емигрираше во Швајцарија. Дамјана, татко ѝ беше познат лекар, најде богат маж, Јелка, нејзиниот татко беше кралски аѓутант, зборуваше за животот на дворот. Денес живее во Љубљана, брат ѝ неодамна смртно настрада по ридовите. Мирјана играше тенис, Иван В. стана поет. Верноста што ја чувствував кон нив исчезна, како и нивните лица, во сеќавањето. Татко ми тогаш сè повеќе се губеше во светот на *Boehler*-челикот, неговиот труд беше видлив во новиот мебел, во новиот порцелан со беж боја со црвени лалиња, во новите, сини чаши, многу тенки, во извонредната готвачка, црвеникавата јакна од ноеви пердуви за мама и големата слика од виенскиот сликар Нојбек. Во орманите растеа редовите облека и постелнина, во витрините нови садови. И што уште, што сè имаше? Родителите навечер излегуваа во „Majestic“ или во „Рускиот цар“, гостите доаѓаа и заминуваа, се играше танго. Јас без причина одбивав да кажам „ви ја бакнувам раката“, не сакав послушно да влезам во собата и послушно да исчезнам во кревет. Огорчен бес на сите страни. На прагот помеѓу детската соба и онаа со гостите што пијат пенливо вино, тешката рака на татко ми во мене засекогаш ја разбуди пасивноста пред насилството. Веќе не верував во правда. Врските со другите се истенчија и оттогаш секое насилство на посилниот носи мачнина со себе. Смрдеше на алкохол, смеата на татко ми одеднаш се претвори во крик. Ги мразев тие свечености, финиот порцелан, гостите. Многу светло, тоа значи болка, така ми се чинеше и бегав во темната моминска соба, таму се криев.